

12.1.2022

Oikeusministeriölle

Viite: Lausuntopyyntö arviomuistiosta avioliittoon pakottamisen rangaistavuudesta
Lausuntopyynnön diaarinumero: VN/4063/2021

Asia: Lausunto avioliittoon pakottamisen rangaistavuudesta laaditusta arviomuistiosta

Hovioikeus esittää pyydettyä lausuntona viitteessä mainitusta asiasta seuraavan.

Oikeuskäytäntö avioliittoon pakottamisesta Helsingin hovioikeudessa ja muissa hovioikeuksissa

Oikeusministeriön arviomuistiosta avioliittoon pakottamisen rangaistavuudesta (Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2021:29) on todettu, ettei oikeusministeriön tietoon ole tullut ihmiskaupasta, törkeästä ihmiskaupasta tai pakottamisesta annettuja tuomioita, joissa olisi ollut kyse avioliittoon pakottamisesta.

Helsingin hovioikeudessa käsitellyissä varsinaisissa rikosasioissa ei löydy hakusanalla *avioliittoon pakottaminen* tapauksia, joissa olisi ollut kyse oikeusministeriön arviomuistiosta tarkoitetun kaltaisesta avioliittoon pakottamisesta. Tällaisia tapauksia ei löydy muissakaan hovioikeuksissa käsitellyistä rikosasioista. Avioliittoon pakottamista sivuavat Helsingin hovioikeuden ratkaisut R 20/1750 ja R 19/2009. Molemmissa tapauksissa kyse on ollut lähestymiskieltoasioista. Ensimmäisessä tapauksessa lähestymiskiellon hakija oli Turkissa myyty avioliittoon eikä hänen ollut sallittu erota pakkoavioliitossa määrätystä miehestä. Lähestymiskiellon hakija oli joutunut pakenemaan Turkista Suomeen, mutta mies oli seurannut vaimoa. Suomessa lähestymiskiellon hakija oli uhattu tappaa ja hänet oli pahoinpidelty miehensä toimesta lukuisia kertoja. Jälkimmäisessä tapauksessa Jemenistä kotoisin oleva lähestymiskiellon hakija oli pakotettu 15-vuotiaana avioliittoon miehensä kanssa. Hän oli tullut lasten kanssa Suomeen Tunisiasta. Hänen miehensä oli myös saapunut Suomeen asumaan perheen kanssa vastoin lähestymiskiellon hakijan tahtoa ja tehnyt sekä ruumiillista että seksuaalista väkivaltaa vaimolle sekä rajoittanut tämän liikkumisvapautta. Molemmissa tapauksissa lähestymiskielto oli määrätty hakijan esittämällä perusteilla.

Kumpikaan edellä mainituista asioista ei ole ollut tuomioistuimessa käsittelyssä rikosasiana. Oikeuskäytäntöä avioliittoon pakottamista koskevista tapauksista on varsin vähän, vaikka pakkoavioliitot näkyvät monien järjestöjen ja sosiaaliviranomaisten työssä, kuten Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin vuonna 2017 tekemässä selvityksessä on todettu.

Arviomuistion johtopäätöksistä

Arviomuistossa ehdotetaan avioliittoon pakottamisen rangaistussääntelynä neljä vaihtoehtoa.

Hovioikeus ei pidä kannatettavana arviomuistion johtopäätösten vaihtoehtoa 1, jonka mukaan ei ole tarpeen ryhtyä mihinkään toimenpiteisiin avioliittoon pakottamisen rangaistussääntelyssä. Nykyiset ihmiskauppaa, pakottamista tai laitonta uhkausta koskevat säännökset eivät kata riittävän selkeästi avioliittoon pakottamisen kriminalisointia. Tästä aiheutuu soveltamistilanteissa ongelmia muun muassa jäljempänä mainittua ihmiskaupparikoksen tahallisuutta harkittaessa.

Hovioikeus pitää Istanbulin sopimuksen velvoitteiden täyttämisen kannalta selkeimpänä vaihtoehtona erillissäännöksen (vaihtoehto 4) säätämistä. Tähän ratkaisuun on päädytty muun muassa Ruotsissa. Vaihtoehtoa voidaan katsoa puoltavan lain soveltamisen näkökulma. Erillissäännöksessä voidaan ottaa huomioon avioliittoon pakottamiseen liittyvät erillispiirteet kuten pakottamisen yhteisöllinen luonne, minkä vuoksi säännöksen sisällyttäminen pakottamista koskevaan rangaistussäännökseen edes erillisenä momenttina ei onnistune selkeällä tavalla. Rangaistavaksi tulisi säätää myös matkustamiseen houkutteleva pakkoavioliittotarkoituksessa vaikeita näytön arviointiin liittyviä tilanteita helpottamaan. On oletettavaa, että tämän kaltaisissa asioissa rikoksen uhrin eivät ole halukkaita paljastamaan tilanteeseensa liittyviä yksityiskohtia puolison ja lähisuvun kosta pelätessään. Sen vuoksi näyttö tulee luultavasti muodostumaan yksityiskohdista, joiden riittävyttä rikostunnusmerkistön toteen näyttämisen kannalta harkitaan tuomioistuin käsittelyssä. Teko tulee säätää rangaistavaksi tahallisuutena tekona ja sen yritys tulee myös säätää rangaistavaksi.

Mikäli päädytään siihen, ettei erillissäännöstä säädetä, hovioikeus pitää tarpeellisena ihmiskauppaa koskevan säännöksen (vaihtoehto 2) täydentämistä siten, että säännöksessä (RL 25:3) mainitaan nimenomaisesti avioliittoon pakottaminen. Nykyisen ihmiskauppaa koskevan säännöksen perusteella avioliittoon pakottamisen sisällyttäminen kriminalisointiin vaatii lisäyksen tunnusmerkistötekijöihin. Ihmiskauppasäännökseen tulisi lisätä yhdeksi ihmiskaupan tarkoitukseksi henkilön saattaminen pakko- tai lapsiavioliiton kohteeksi. Lisäksi tulisi arvioida avioliittoon pakottamisen tekotapoja ja niiden kattavuutta voimassa olevan ihmiskauppasäännöksen perusteella ja säätää tarvittavat muutokset/tarkennukset. Ihmiskauppasäännökseen sisältyvät erilaiset keinot olisivat sellaisenaan sovellettavissa avioliittoon pakottamisen osalta. Lisäksi eri tavalla avioliittoon pakottamiseen osallistuvien henkilöiden toiminta voitaisiin katsoa syyllistyvän ihmiskaupparikokseen. Avioliittoon pakottamisen uhrin olisi myös mahdollista saattaa ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän piiriin. Auttamisjärjestelmän kautta saatavalla tuella on ollut käytännön merkitystä siihen, miten uhrin ovat jaksaneet käydä läpi usein henkisesti raskaan rikosprosessin.

Riippumatta avioliittoon pakottamisen rangaistavuuden toteuttamistavasta jatkovalmistelussa tulee arvioida tahallisuuskysymyksiä. Avioliittoon pakottamisen sisällyttäminen ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistöön tarkoittaisi sitä, että tahallisuuden tulisi sisältyä kaikkiin teon tunnusmerkistötekijöihin; tekotapoihin, käytettyihin keinoihin ja teon tarkoitukseen. Tahallisuuden sisällyttäminen teon tarkoitukseen saattaa näyttäytyä ongelmallisena arvioitaessa näyttöä. On mahdollista, että pakkoavioliittoa järjestävä lähisukulainen pitää tekoansa velvollisuutena, josta suku hyötyy ja johon avioliittoon pakotettavaa on valmistettu lapsuudesta lähtien. Arvioitavaksi tulee, voidaanko hänen tällaisessa tilanteessa katsoa toimineen tahallisesti rikoslain tarkoittamassa merkityksessä.

Lopuksi

Avioliittoon pakottamisen kriminalisoinnin tulisi koskea vain oikeudellisesti pätevää avioliittoa, mikä on lain soveltamisen kannalta selkeintä. Jatkovalmistelussa tulee arvioida kuitenkin myös sitä, miten suojataan oikeudellisesti pätemättömyyden mutta uskonnolliseen tai kulttuurilliseen menettelyyn pohjautuvaan avioliittoon pakotettua puolisoa. On huomattava, että ihmiskauppaa koskevat säännökset yleissäännöksenä ovat sovellettavissa myös tämänlaiseen menettelyyn, mikäli rikoksen tunnusmerkistötekijät täyttyvät.

Jatkovalmistelussa tulee arvioida, tuleeko erillisen rangaistussäännöksen koskea myös niitä tilanteita, joissa vapaaehtoisesti solmitusta avioliitosta halutaan erota mutta se pyritään estämään painostuksella ja väkivaltaa käyttämällä.

Rikosoikeudellisten seurausten lisäksi avioliittoon pakottamisen siviilioikeudelliset seuraamukset ovat asianosaisten kannalta olennaisia. Jatkovalmistelussa on rikosoikeudellisen sääntelyn lisäksi samassa yhteydessä arvioitava myös mahdolliset avioliittolain muutostarpeet edellytyksille vahvistaa avioliitto mitättömäksi pakottamisen perusteella. Jatkovalmistelussa on myös arvioitava menettelyä avioliiton mitättömyyden vahvistamisesta.

Lausunnon valmistelu

Lausunnon on valmistellut hovioikeudenneuvos Jaana Helander.

Hovioikeuden presidentti Asko Välimaa